

Vzostupy a pády mien

Menové reformy, odluky, rozluky a iné pohromy v 20. storočí

Vydala
© Národná banka Slovenska 2009

Texty a výber dokumentácie
Zbyšek Šustek
Grafická úprava
Juraj Poliak
Odborná spolupráca
Múzeum mincí a medailí Kremnica
Kontakt
tel.: 045/6780317
www.nbs.sk

ISBN 978-80-8043-145-7

Obsah

Historický vývoj mien vybraných krajín a politického usporiadania Európy	4	Juhoslávia 1944	38
Vzostupy a pády mien	6	Československo 1945	40
Rakúsko-Uhorsko	8	Maďarsko 1945 – 1946	44
Kráľovstvo SHS	10	Rakúsko 1938 – 1947	46
Mesto Fiume/Rijeka	11	Sovietsky zväz 1947	48
Severné Taliansko	11	Rusko 90. roky	49
Československo 1919	12	Rumunsko 1947 – 1952	50
Rumunsko	16	Bulharsko	52
Poľsko	18	Poľsko 1944 – 1950	54
Rakúsko	20	Poľsko 1953 – 1994	57
Maďarsko	22	Západné Nemecko 1948	59
Sovietske Rusko / ZSSR	24	Východné Nemecko 1948	61
Nemecko 1918 – 1924	26	Československo 1953	64
Poľsko 1924	28	Juhoslávia 1989 – 1995	70
Generálny gouvernement	29	Zväzová republika Juhoslávia	73
Slovensko 1938 – 1939	30	Občianska vojna v Bosne a Hercegovine	74
Slovensko 1939	32	Občianska vojna v Republike Srpska Krajina	75
Pakt Ribbentrop – Molotov	34		
Rozdelenie Juhoslávie 1941	36		

Historický vývoj mien vybraných krajín a politického usporiadania Európy

V 20. storočí prežili obyvatelia Európy veľa prevratných udalostí. Začiatkom storočia charakterizovali mapu Európy rozľahlé mnohonárodné ríše – Rusko, Rakúsko-Uhorsko, Osmanská ríša. Len na Balkáne sa vtedy začali od rozpadajúcej sa Osmanskej ríše oddeľovať malé národné štáty. Ďalšie malé štáty, najmä v strednej a východnej Európe, zrodila 1. svetová vojna. Snahy o revíziu jej výsledkov však vyvolali nový vojnový požiar, ktorý opäť úplne prepísal mapu Európy a zanechal za sebou nesmierne škody.

Druhá svetová vojna predvojnové hranice sčasti obnovila. Ale tiež iba dočasne. Koncom 80. rokov 20. storočia v strednej a východnej Európe rozpad viacnárrodných štátov pokračoval. V celej oblasti sa zmenil politický a hospodársky systém a všetky tieto udalosti hlboko zasiahli aj do menových systémov.

Menové pády v 20. storočí postihli obyvateľov Európy aj niekoľkokrát za život. Neraz im znehodnotili dlhoročné úspory a uvrhli ich do ťažkých životných situácií. Niektoré zásahy do meny však znamenali aj začiatok lepšej budúcnosti.

Keďže ide o nepreberné množstvo faktov a súvislostí, nie je možné tieto udalosti opísať na jednom mieste v celej ich hĺbke a šírke. Napriek tomu má výstava ambíciu priblížiť návštevníkom aspoň niektoré menové udalosti a predstaviť výber faktov, dobových dokumentov a platiel.

Európa medzi 2. balkánskou vojnou v roku 1913 a 1. svetovou vojnou v roku 1914

Európa v období medzi rokom 1918 (rozpad Rakúsko-Uhorska a Ruska) a 14. marcom 1938 (anektovanie Rakúska nacistickým Nemeckom)

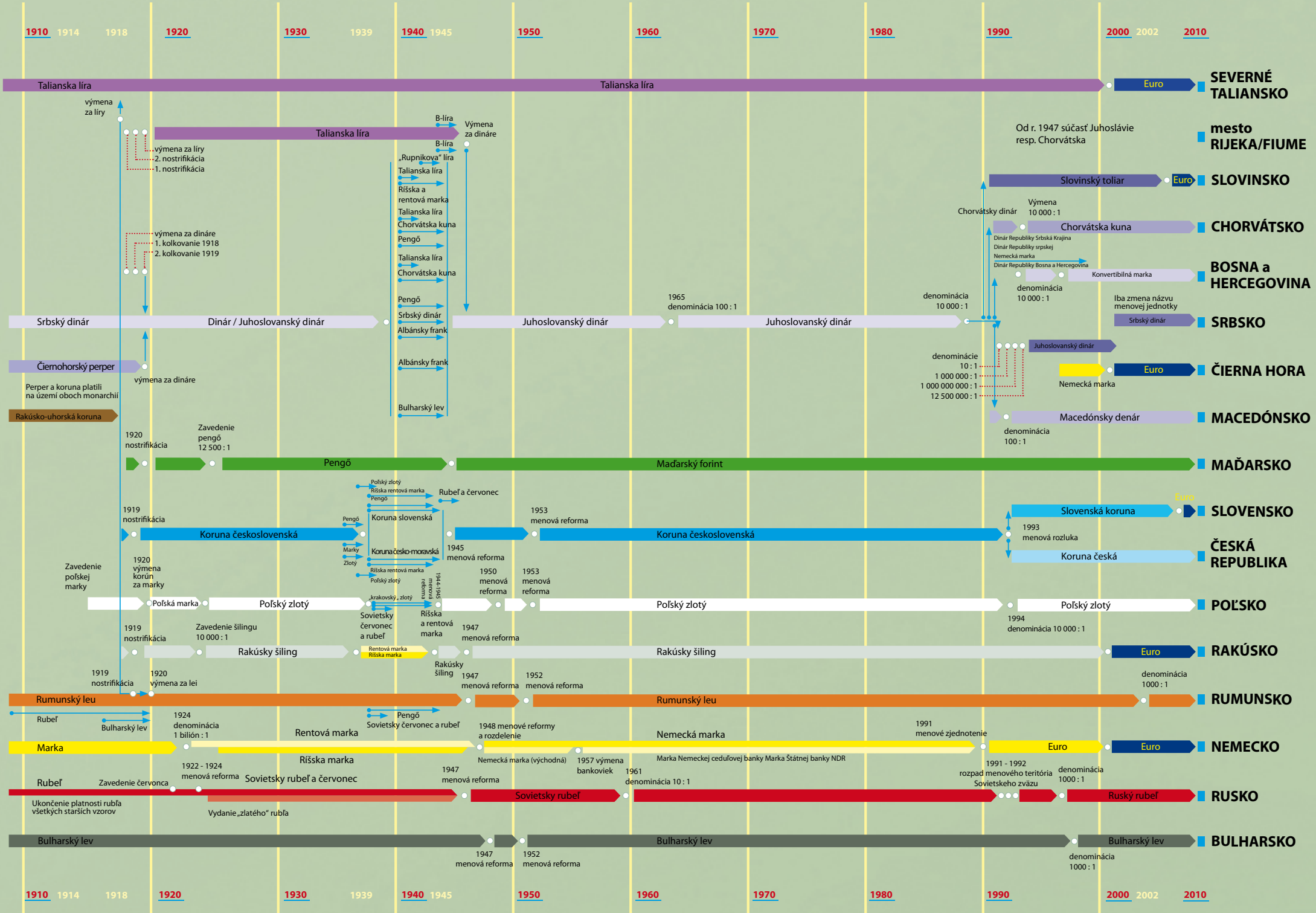
Európa v čase 2. svetovej vojny tesne pred nemeckým útokom na Sovietsky zväz (22. júna 1941)

Európa v období 1945 – 1991, do začiatku rozpadu Juhoslávie a Sovietskeho zväzu

Európa v roku 2009

1910 1914 1918 1920 1930 1939 1940 1945 1950 1960 1970 1980 1990 2000 2002 2010

Taliana lira Taliana lira Euro SEVERNÉ TALIAANSKO mesto RIJEKA/FIUME

výmena za líry
výmena za líry
1. nostrifikácia
2. nostrifikácia
B-lira
B-lira
„Rupnikova“ lira
Taliana lira
Ríšska a rentová marka
Taliana lira
Chorvátska kuna
Pengő
Taliana lira
Chorvátska kuna
Pengő
Srbský dinár
Albánsky frank
Albánsky frank
Bulharský lev

výmena za dináre
1. kolkovanie 1918
2. kolkovanie 1919

Dinár / Juhoslovanský dinár

výmena za dináre

1920 nostrifikácia
Zavedenie pengő 12 500 : 1

1919 nostrifikácia

Zavedenie poľskej marky
1920 výmena korun za marky

1919 nostrifikácia
Zavedenie šilingu 10 000 : 1

1919 nostrifikácia
1920 výmena za lei

1924 denominácia 1 bilión : 1

1922 - 1924 menová reforma
Sovietsky rubel a červonec

Ukončenie platnosti rubľa všetkých starších vzorov
Vydanie „zlatého“ rubľa

1947 menová reforma
1952 menová reforma

Taliana lira Euro SLOVINSKO

Od r. 1947 súčasť Juhoslávie resp. Chorvátska

Slovenský toliar Euro SLOVINSKO

Chorvátska kuna CHORVÁTSKO

Konvertibilná marka BOSNA a HERCEGOVINA

Srbský dinár SRBSKO

Juhoslovanský dinár Čierna hora Euro Čierna hora

Nemecká marka Nemecká marka

Macedónsky denár MACEDÓNSKO

Slovenská koruna Euro SLOVENSKO

1993 menová rozluka Koruna česká ČESKÁ REPUBLIKA

Poľský zlotý POĽSKO

Rakúsky šiling Euro RAKÚSKO

Rumunský leu RUMUNSKO

Nemecká marka Euro NEMECKO

1991 menové zjednotenie Euro Nemecká marka
1991 - 1992 rozpad menového teritória Sovietskeho zväzu
denominácia 1000 : 1
Ruský rubel RUSKO

1947 menová reforma
1952 menová reforma
Bulharský lev BULHARSKO

1910 1914 1918 1920 1930 1939 1940 1945 1950 1960 1970 1980 1990 2000 2002 2010

Vzostupy a pády mien

Menové reformy, odluky, rozluky a iné pohromy v 20. storočí

Dvadsaťe storočie bolo obdobím prevratných zmien. Prvá svetová vojna priniesla v Európe rozpad veľkých monarchií na menšie štáty. Na miesto niektorých monarchií nastúpili, neraz za dramatických okolností, agresívne diktatúry. Versailleské usporiadanie strednej a východnej Európy vyvolávalo snahy o revíziu tohto systému. Ich výsledkom bola 2. svetová vojna, ktorá prepísala mapu Európy.

Víťazstvo protihitlerovskej koalície čiastočne obnovilo v strednej Európe predvojnový stav, ale na východe naopak upevnilo rozsiahle územné zmeny uskutočnené pred vojnou nacistickým Nemeckom a Sovietskym zväzom. Európa sa navyše rozdelila na dva politicky i hospodársky protikladné bloky, ktoré takmer do konca storočia balansovali na pokraji nového vojnového požiaru.

Rozpad východného bloku opäť prepísal mapu Európy. Niektoré štáty postihol (iba) hlbokou hospodárskou krízou, iné uvrhol do občianskej vojny, ktorých prejavy stále pokračujú.

Všetky tieto udalosti radikálne postihli hospodárstvo jednotlivých štátov a citeľne zasiahli aj majetok jednotlivcov. Máločo na ne reagovalo tak citlivo ako menové systémy a peniaze.

Nemožno povedať, že by sa podobné zmeny neboli diali aj dávnejšie. No častotť, s akou prichádzali v 20. storočí, a ich zhubnosť bola bezprecedentná. Ich obeťou nebolo len Slovensko, ale takmer všetky krajiny Európy.

Niektoré menové zvraty v povedomí ľudí takmer nezanechali stopu. Iné naopak ovplyvnili myslenie celých generácií. Na niektoré stále spomínáme s otázkou PREČO?

Zachytiť všetky menové zvraty 20. storočia na jednom mieste nemožno. Ambíciou výstavy je preto len pripomenúť niektoré z týchto udalostí, poukázať na ich príčiny, dôsledky a význam a vzájomne ich porovnať v širšom časovom a územnom kontexte.

Pre západnú Európu je príznačná dlhodobá kontinuita menového vývoja. Aj vážne problémy spôsobené oboma svetovými vojnami, resp. v Španielsku občianskou vojnou, sa riešili väčšinou postupne – miernou devalváciou, úpravou krytia drahým kovom, denomináciou, protiinflačnou politikou – bez okamžitého zne-

hodnotenia peňazí alebo selektívneho postihnutia určitých skupín obyvateľstva.

V Anglicku od roku 1694 stále platí tá istá mena. Bank of England mení všetky staršie bankovky v plnej nominálnej hodnote, prípadne aj s nemalým príplatkom za ich historickú hodnotu. Švajčiarsko má tú istú menu od roku 1850. Až do zavedenia eura roku 2002 malo Francúzsko tú istú menu od roku 1799, Taliansko od roku 1862 a Španielsko od roku 1859.

Francúzsko, Belgicko, Švajčiarsko a Taliansko vytvorili roku 1865 Latinskú menovú úniu. Hodnota ich mien bola rovnaká až do 1. svetovej vojny. Po nej sa únia v dôsledku rôzneho znehodnotenia členských mien rozpadla. Zo svojej voľakedajšej hodnoty si dodnes najviac zachoval švajčiarsky frank. Porovnanie s ním ukazuje, ako hlboko klesla hodnota francúzskej, talianskej a belgickej meny. Naproti tomu meny Srbska, Bulharska a Rumunska, ktoré k Latinskej menovej únii pristúpili neskôr alebo na ňu svoje meny neformálne viazali, medzitým prešli takými zvratmi, že podobné porovnanie ani neumožňujú.

Prekonávanie menových ťažkostí uľahčovali západoeurópskym štátom koloniálne sústavy zvyšujúce ich hospodársky potenciál. Pomáhala im aj ich plná suverenita, vylučujúca zásahy cudzích mocností do ich vnútorných záležitostí, ako aj stabilita hraníc.

V strednej a východnej Európe sa menové systémy menili často, väčšinou s takmer úplným okamžitým znehodnotením obeživa a úspor. Príznačné to bolo pre obdobie krátko po druhej svetovej vojne. Neskôr riešili aj tieto štáty svoje menové ťažkosti skôr postupnými krokmi. Ich situáciu zhoršovala neraz závislosť na cudzej mocnosti, ktorá ich zavliekla do vojnových konfliktov alebo kontrolovala ich ekonomiku. Negatívne pôsobila aj neustálenosť hraníc, ktorá vyvolávala konflikty medzi štátmi. Pri riešení svojich menových ťažkostí sa nemohli opierať o hospodárske zázemie kolónií.

Pojmy

Menová odluka – jednostranné oddelenie meny na určitom území od spoločného menového teritória.

Menová rozluka – dohodnuté dvoj- alebo viacstranné rozdelenie spoločnej meny na viacero nástupníckych mien. Je skôr česko-slovenským špecifikom.

Denominácia meny – zmena hodnoty menovej jednotky v určitom pevnom pomere. Spravidla sa uskutočňuje na uľahčenie počítania po dlhých obdobiach inflácie, najjednoduchšie škrtnutím určitého počtu núl.

Menová reforma – široký pojem zahŕňajúci rôzne zásahy do menového systému. Môže ísť len o úpravu kovového základu meny, zavedenie inej menovej jednotky s inou hodnotou, znehodnotenie časti obeživa a úspor. Môže, ale aj nemusí byť spojená s vydaním nových platidiel.

Menové zjednotenie (unifikácia) – náhrada rôznych mien na určitom území jedinou menou, úplne novou alebo jednou z pôvodných.

Nostrifikácia – v širšom zmysle znamená uznanie platnosti akýchkoľvek dokumentov vydaných cudzím štátom na vlastnom území. V užšom zmysle znamená označenie obeživa a cenných papierov iného štátu a jeho vyhlásenie za vlastné obeživo a cenné papiere.

Konverzia – v širšom zmysle premena. V užšom zmysle ide o náhradu rozličných starších, prípadne nostrifikovaných cenných papierov, napríklad obligácií rôznych štátnych pôžičiek, jediným druhom nových cenných papierov.

Porovnanie vývoja vo Francúzsku a na Slovensku

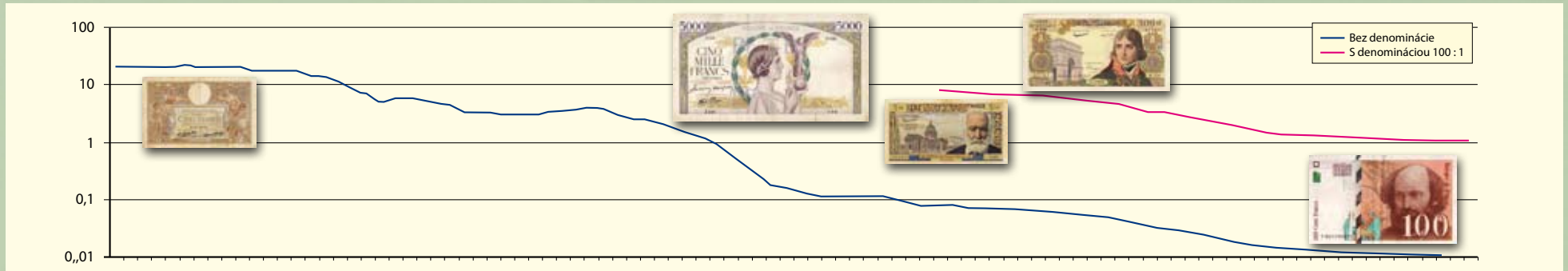

100-franková bankovka platná od začiatku 20. storočia do konca druhej svetovej vojny

Bankovka v hodnote 10 000 starých frankov z konca inflácie s dodatočne vytlačenou hodnotou 100 nových frankov

Upravená bankovka z obdobia krátko po denominácii franku so zdôrazneným vyznačením hodnoty 100 nových frankov

Pokles hodnoty francúzskeho franku od jeho zavedenia v r. 1803 do konca 20. storočia.

Vysoké nominále 5000 frankov z obdobia krátko po 2. svetovej vojne

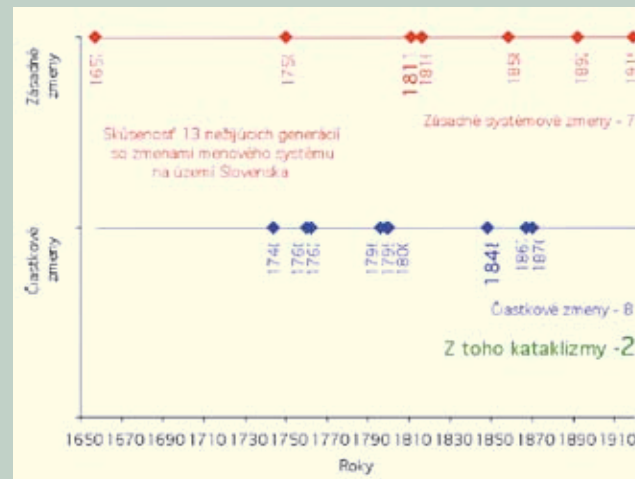
Bankovka z obdobia krátko po denominácii franku so zdôrazneným vyznačením hodnoty 5 nových frankov

Bankovka v hodnote 100 frankov z obdobia pred zánikom frankovej meny a zavedením eura

Frekvencia zásahov do menového systému na území Slovenska

Obdobie	1659 – 1919	1919 – 2008	1659 – 2008
Dĺžka obdobia v rokoch	260	90	350
Frekvencia zásadných zmien v rokoch	37,1	30	35
Frekvencia čiastkových zmien v rokoch	32,5	18	26,9
Frekvencia akýchkoľvek zmien v rokoch	17,3	12,9	17,5

Rakúsko-Uhorsko

Korunová mena po rozpade monarchie

Po rozpade monarchie spájala nástupnícke štáty Rakúsko-Uhorska ešte niekoľko mesiacov spoločná mena. Rozpad spoločného menového priestoru sa začal 8. januára 1918 v Kráľovstve Srbov, Chorvátov a Slovincov. Takmer súčasne v marci 1919 oddelili svoje meny od zvyšku bývalej monarchie označením obeživa Československo a Nemecké Rakúsko. V júli 1919 nasledovalo Rumunsko a v septembri 1919 talianska správa mesta Fiume (Rijeka). V marci 1920 tento proces uzavrelo Maďarsko. V Poľsku a severnom Taliansku platnosť rakúsko-uhorských peňazí ukončili ich priamou výmenou za domáce platidlá.

Vývoj v jednotlivých nástupníckych štátoch sa veľmi odlišoval. V porazenom Rakúsku a Maďarsku vyvrcholil v roku 1922, resp. 1923 hyperinfláciou. Devastujúca hyperinflácia postihla, hoci z úplne iných dôvodov, v roku 1922 – 1923 aj Poľsko. Naopak Československo, ktoré stálo na strane víťazných mocností, Kráľovstvo Srbov Chorvátov a Slovincov (SHS), Rumunsko, mesto Rijeka a sever Talianska sa inflácii, resp. hyperinflácii ubránili, hoci ani ich menový vývoj nebol ideálny. I tu vyvolal mnoho hospodárskych, sociálnych i politických konfliktov. Najkorektnejšie riešilo svoje menové problémy Československo.

Peňažný obeh v nástupníckych štátoch Rakúsko-Uhorska začiatkom roku 1919 a jeho vzťah k počtu obyvateľov a veľkosti územia

Štát	Obeh v mld. korún			Počet obyvateľov		Rozloha územia	
	odhad*)	%	výmena **)	tis.	%	km²	%
Československo	7	12,73	7,1	13 419	26,79	140 771	22,34
Kráľovstvo SHS	6	10,91	5,7	5 751	11,48	95 753	15,20
Maďarsko	15	27,27	8,9	7 946	15,86	92 720	14,72
Rakúsko	15	27,27	4,8	6 964	13,90	84 635	13,43
Poľsko	5	9,09	–	8 352	16,67	80 390	12,76
Rumunsko	4	7,27	8,7	6 063	12,11	113 228	17,97
Taliansko	3	5,45	–	1 544	3,08	22 584	3,58
mesto Fiume	–	–	0,1	44	0,088	21	0,003
Spolu	55						

*) Odhad Ugričić 1967, s. 90.

**) Podľa výsledkov nostrifikácie v jednotlivých štátoch, z rôznych zdrojov.

Ferdinand d'Este, následník rakúsko-uhorského trónu

Rozpad rakúsko-uhorskej meny

November 1918	Obmedzenie činnosti Rakúsko-uhorskej banky v Československu
December 1918	Neuznanie 10 000–korunáčky v nástupníckych štátoch
Január 1919	Menová odľuka v Kráľovstve SHS
Marec 1919	Menová odľuka v Nemeckom Rakúsku
Marec 1919	Menová odľuka v Československu
Máj 1919	Začiatok samostatnej emisnej činnosti v Maďarsku
Júl 1919	Menová odľuka v Rumunsku
Jar 1920	Nostrifikácia rakúsko-uhorských bankoviek v Maďarsku
Rok 1920	Výmena rakúsko-uhorských bankoviek v Poľsku a Taliansku
Rok 1921	Koniec korunovej meny v Rumunsku a Kráľovstve SHS
Rok 1924	Koniec korunovej meny v Rakúsku
Rok 1926	Koniec korunovej meny v Maďarsku

Štruktúra rakúsko-uhorského obeživa na konci 1. svetovej vojny

Tlač bankoviek na konci 1. svetovej vojny

Rad čakajúcich na základné potraviny pred tržnicou v Budapešti

70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely	Mennyel. Vékaz székely székely n. székely 30. székely	Mennyel. Vékaz székely székely n. székely 30. székely	70 p. székely 70 p. székely
70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely
70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely
70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely
70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely
70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely
70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely
70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely
70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely
70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely	70 p. székely 70 p. székely

Kúpnu silu peňazí na oficiálnom trhu obmedzovali potravinové lístky zavádzané od apríla 1915

Kráľovstvo SHS

Rakúsko-uhorská koruna v Kráľovstve SHS

Kráľovstvo Srbov, Chorvátov a Slovincov, neskoršia Juho-slávia, vyhlásené 1. decembra 1918, bolo prvým štátom, ktorý sa menovo oddelil od zvyšku bývalej monarchie. Odluka prebiehala chaoticky a označenie rakúsko-uhorských bankoviek opečiatkovaním sa zopakovalo. Dňa 12. decembra 1918 zakázali ich dovoz a nariadili vykonať od 8. do 31. januára 1919 tzv. štatistické kolkovanie.

To spočívalo v označení všetkých platných rakúsko-uhorských bankoviek vydaných pred 27. októbrom 1918 pečiatkami okresných úradov, peňažných ústavov, cirkevných inštitúcií, policajných staníc alebo vojenských jednotiek. Nepečiatkovali sa 25-, 200- a 10 000-korunáčky a druhé vydanie 20-korunáčok z roku 1913. Rozmanitosť použitých pečiatok je nepredstaviteľná a kvalita a čitateľnosť odtlačkov často veľmi zlá.

V Chorvátsku a v Bosne a Hercegovine bankovky pečiatkovali iba okresné úrady, v Slovinsku a Srbsku naopak

všetky úradné orgány. Pečiatky často mali, najmä vo Vojvodine, maďarské texty. Preto navonok vytvárajú dojem, že opečiatkované bankovky pochádzajú z Maďarska.

Odlukou sa hodnota bankoviek nezmenila. Účelom bolo len zistiť množstvo bankoviek v obehu a čo najrýchlejšie ich „nejako“ označiť. Overovať pravosť označenia bolo v danej situácii vylúčené.

Saintgermainská zmluva z 10. septembra 1919 nariadila nástupníckym štátom okolkovať na svojom území rakúsko-uhorské bankovky a do jedného roka ich nahradiť vlastným obeživom. Kráľovstvo SHS preto označenie bankoviek zopakovalo od 26. novembra 1919 do 11. januára 1920. Na bankovky v hodnote 10 korún a vyššie sa lepili špeciálne kolky, na 100- a 1000-korunáčky dokonca v troch jazykových mutáciách. Právo kolkovať mali len banky, finančné riaditeľstvá a daňové úrady. Inštitúcia, ktorá kolkovanie vykonala, označila kolok svojou pečiatkou. Za kolkovanie sa vyberal poplatok 20 % z hodnoty predložených bankoviek.

Výmena korún za dináre

Stanoviť výmenný pomer koruny a dináru bolo ťažké. Stretli sa pritom dve protichodné koncepcie. Tradicionalistická srbská vychádzala z predpokladu, že rakúsko-uhorské koruny majú zlaté krytie iba 1,1%, zatiaľ čo srbský dinár si zachoval počas vojny pozoruhodne vysoké krytie 87,29%. Vďaka za to evakuácii srbského zlatého pokladu do mesta Kruševac tesne pred rakúsko-uhorskou okupáciou Belehradu a koncom roku 1915 za mimoriadne dramatických okolností do Francúzska. Srbská strana však zabúdala, že kovový poklad Srbskej národnej banky mohol kryť do takej výšky len malý objem obeživa, ktoré v Srbsku po vojne predstavovalo iba 341 mil. dinárov. Proti nim stála obrovská masa 5,3 miliardy korún na územiach získaných od Rakúsko-Uhorska.

Chorvátska a slovinská strana naopak tvrdila, že bývalé rakúsko-uhorské územia sú hospodársky vyspelejšie a bohatšie ako Srbsko a Čierna Hora a že korunu kryje ich hospodársky potenciál. Pripúšťala výmenný pomer asi 3 koruny za dinár, teda zhruba na úrovni ážia zlatých korunových mincí, ktoré v decembri 1918 predstavovalo 262 % (pred vojnovou bol pomer dináru a koruny takmer 1 : 1).

Srbská strana však presadzovala a 20. decembra 1920 aj pre-

sadila pomer 4 koruny za dinár. Ten ale vyjadroval skôr aktuálne znehodnotenie koruny v samotnom Rakúsku alebo Maďarsku, kde bol na jej znehodnotenie väčší tlak.

Chorvátska strana sa bránila aj námietkou, že skutočný výmenný pomer po zarátaní 20 % poplatku za opakované kolkovanie predstavuje dokonca 5 korún za dinár. Srbská strana kontrovala, že Srbi sú poškodení ešte viac, lebo rakúsko-uhorskí okupanti ich nútili meniť dva dináre za jednu korunu, a teda teraz musia za jeden dinár vlastne zaplatiť 8, resp. po zarátaní 20 % poplatku pri druhom kolkovaní dokonca 10 korún.

Po stanovení výmenného pomeru vydala Národná banka Kráľovstva SHS 21. februára 1920 vo svojom mene štátovky Ministerstva financií Kráľovstva SHS. Ich hodnota bola pôvodne vyznačená len v dinároch, no na uľahčenie platieb počas súbežného obehu s korunami na nich dodatočne vytlačili červenou farbou aj hodnotu v korunách.

Kolkované rakúsko-uhorské bankovky sťahovali z obehu od 15. marca do 3. júna 1920. Štátovky (bankovky) s hodnotou vyjadrenou v dinároch i korunách obiehali do roku 1934.

Výmena korún za dináre bola prvým vážnym stretom srbských a chorvátskych záujmov. Chorváti ju chápali ako krivdu a poníženie a rodili sa v nich protisrbské nálady. Rezovali ešte v 90. rokoch 20. storočia pri rozpade Juho-slávie.

Mesto Fiume/Rijeka

Rakúsko-uhorská koruna v Rijeke (Fiume)

Po rozpade monarchie v októbri 1918 vytvorilo talianske a chorvátske obyvateľstvo Rijeky samostatné národné rady, ktoré usilovali o pripojenie mesta k Taliansku, resp. Kráľovstvu Srbov, Chorvátov a Slovincov.

Hoci Taliansko v roku 1915 v Londýnskej zmluve súhlasilo s pripojením Rijeky k budúcu juhoslovanskému štátu, po prvej svetovej vojne si na ňu začalo robiť nároky. S pripojením ku Kráľovstvu SHS rátala aj Versailleská zmluva z 28. júna 1919. Talianska národná rada však takéto riešenie odmietala. Koncom prvej svetovej vojny Rijeku obsadili spojenecké jednotky zložené aj z talianskeho a francúzskeho vojska, pričom Francúzi podporovali Chorvátov.

Napätie vyústilo 6. júla 1919 do krvavých zrážok medzi francúzskymi a talianskymi jednotkami. Výsledkom vyšetrovania incidentu malo byť stiahnutie talianskej armády. Proti tomu sa postavil generál Gabriel d'Annunzio, ktorý proti vôli talianskej vlády 12. septembra 1919 Rijeku obsadil. Talianska národná rada mu odovzdala plné moci a d'Annunzio sa stal veliteľom mesta. Jeho čin však odsúdila medzinárodná verejnosť i samotná talianska vláda. D'Annunzio sa ocitol

v izolácii a nedokázal zabezpečiť ani výživu jednotkám, s pomocou ktorých mesto obsadil.

V nádeji na pripojenie k Taliansku vyhlásil 8. septembra 1919 Rijeku za slobodný štát. Toto postavenie, ale len s najbližším okolím mesta, nakoniec medzinárodne uznala Rapalská zmluva z 12. novembra 1920. D'Annunzio sa však s týmto riešením neuspokojil a vojensky obsadil priľahlé ostrovy. Taliansko na to reagovalo vojenskou intervenciou, ktorá ho donútila 26. decembra 1920 rezignovať a 18. januára 1921 opustiť mesto. V tejto situácii však Mussolini donútil Kráľovstvo SHS k súhlasu s pripojením Rijeky k Taliansku výmenou za prístav Bar. Pripojenie potvrdila Rímska zmluva z 27. januára 1924.

Nostrifikácia rakúsko-uhorských korún v Rijeke

Už 18. apríla 1919 nariadila Talianska národná rada opečiatkovať bankovky v hodnotách 1 – 1000 korún obiehajúce v meste okrúhlu pečiatkou s textom CITTA DI FIUME. Neopečiatkované bankovky stratili v Rijeke platnosť. Zároveň rada stanovila výmenný pomer 2,40 koruny za 1 taliansku líru. Krátko po obsadení Rijeky generál d'Annunzio, pravdepodobne pre potrebu

svojich jednotiek, označil nenostifikované bankovky nájdené v tamojšej pobočke Rakúsko-uhorskej banky pečiatkou so savojským znakom. No už 23. septembra 1919 Národnej rade nariadil prevziať rijeckú pobočku Rakúsko-uhorskej banky a 6. októbra 1919 vytvoril Úverový ústav Národnej rady (Istituto di Credito di Consilio Nazionale), ktorý poveril riadením peňažného obehu v Rijeke. Ústav pracoval pod priamym velením generála d'Annunzia. Dňa 31. októbra generál d'Annunzio nariadil vytvorenie novej meny na území Rijeky.

Na základe toho sa od 3. novembra 1919 do 30. apríla 1920 opakovala nostrifikácia už opečiatkovaných bankoviek zložitejšou pečiatkou v strede s hviezdou ako mestským znakom. Pri tejto operácii Úverový ústav zadržal bankovky v hodnote 3,7 mil. korún s údajne falošnými pečiatkami CITTA DI FIUME. Ich zadržanie vyvolalo protesty a na prešetrenie vznikla komisia, ktorá nakoniec všetky podozrivé pečiatky uznala za pravé, resp. spoľahlivo nerozoznateľné od pravých. Zároveň pripustila nostrifikáciu ďalších rakúsko-uhorských bankoviek. Tým peňažný obeh v Rijeke vzrástol zo 47,7 mil. korún v apríli 1919 na 122,9 mil. v apríli 1920. Napriek tomu mali rakúsko-uhorské bankovky v Rijeke v októb-

ri 1920 o 10 – 20 % vyššiu hodnotu ako v Kráľovstve SHS. 18. júla 1921 ich začal Úverový ústav sťahovať. Vydával za ne pokladničné poukážky, ktoré mali charakter potvrdenky. Na základe dekrétu dočasnej vlády z 28. septembra 1921 sťahovanie trvalo do 31. októbra 1921. Po tomto dátume bankovky stratili hodnotu. Na základe dekrétu z 1. októbra 1921 vyplatili majiteľom pokladničných poukážok zálohu v lírach vo výške 12 % hodnoty poukážky. Líry sa stali v Rijeke zákonným platidlom 1. septembra 1921.

Dňa 30. novembra 1921 prevzala Úverový ústav Národnej rady v Rijeke Talianska národná banka. Pokladničné poukážky preplatili majiteľom až v roku 1924, keď kráľ Vittorio Emanuel III. dekrétom z 24. februára rozhodol, že výmenný pomer bude 0,40 líry za jednu korunu, t. j. takmer rovnaký, ako stanovila Národná rada v apríli 1919. Celkovo obyvateľom Rijeky vyplatili 34 mil. lír. Obyvatelia na výmenu predložili takmer všetku hotovosť. Preto rakúsko-uhorské bankovky nostrifikované v Rijeke sú dnes veľkou numizmatickou raritou.

Severné Taliansko

Rakúsko-uhorská koruna v Taliansku

Taliansko zavádzalo svoju menu na vlastnom, resp. na novo získanom území v dvoch fázach. Prvou bola výmena okupačných platidiel znejúcich na líry vydané tzv. Benátskou pôžičkovou pokladnicou na území, ktoré roku 1918 dočasne obsadili vojská Centrálnych mocností. Ich výmena prebiehala komplikovane, lebo talianske úrady nevedeli presne zistiť, koľko okupačných platidiel na tomto území obieha a z akých zdrojov pochádzajú. Ich postoj bol preto opatrný. Až 27. februára vyšiel dekrét, podľa ktorého sa od 13. do 20. marca 1919 menilo na domácnosť 1000 okupačných lír za 400 talianskych lír. Po zistení skutočného množstva stiahnutých okupačných pla-

tidiel priznali domácnostiam 4. januára 1920 nárok na dodatočné 20 % odškodnenie. Táto možnosť však väčšinou ostala nevyužitá, lebo ľudia si neschovali doklady o výmene v marci 1919.

Druhou bola výmena rakúsko-uhorských korún v južnom Tirolsku, ktoré na základe Saintgermainskej zmluvy pripadlo Taliansku. Už v novembri 1918 talianska armáda pod velením generála Badoglio toto územie s pobočkami Rakúsko-uhorskej banky v Bolzane, Terste a Gorici uzavrela. Rakúsko-uhorské bankovky sa tam vymenili priamo za talianske bankovky v pomere 10 korún za 4 líry. Mince sa menili v pomere 1:1. Dodatočne, 27. novembra 1919, výmenný pomer bankoviek upravili a obyvateľom vyplatili ešte kompenzáciu 2 líry za 10 korún.

Bankovky 10 : 4
Mince 1 : 1

Československo 1919

Dr. Alois Rašín
minister financií

Prof. Dr. Karel Engliš
poslanec Národného zhromaždenia

Menová odluka Československa v roku 1919

Prípravy menovej odluky sa začali hneď po vyhlásení Československa. Rakúsko-uhorská mena platila naďalej, no od 14. novembra 1918 pobočky Rakúsko-uhorskej banky nesmeli vyplácať žirové účty. Peniaze mohli vydávať len na mzdy. Nesmeli ani vydávať bankovky v hodnote 10 000 korún, ktoré Rakúsko-uhorská banka dala do obehu 19. decembra 1918 na základe dohody svojho viedenského a budapeštianskeho vedenia. Vojnovými pôžičkami sa nesmeli platiť dane a 8. januára zakázali ich lombardovanie. Dňa 6. februára 1919 zakázali prevody úhrad z cudziny.

Pre prípad nedostatku obeživa mala Zemská banka Kráľovstva českého vydať provizórne obchodne kryté platidlá, zameniteľné za rakúsko-uhorské bankovky. Podľa zákona č. 49/1918 Zb. z 19. novembra 1918 mali byť vydané 1. januára 1919. K ich vydaniu ale nedošlo na osobný zásah ministra financií Dr. Aloisa Rašína.

Pri príprave menovej odluky sa totiž stretli dve protichodné koncepcie. Prvú zastával profesor Dr. Karel Engliš. Jeho cieľom bolo stabilizovať hodnotu meny na úrovni, na ktorú klesla koncom vojny, zhruba zachovať cenové a mzdové pomery, aké sa vytvorili počas vojny a vyhnúť sa prudkým výkyvom meny oboma smermi. Zníženie množstva obeživa bez súčasného zníženia cien považoval za nemožné a škodlivé. Sťahovanie rakúsko-uhorských bankoviek chcel podporiť 4 % štátnou pôžičkou, ktorá by vzhľadom na vtedajšie úroky (max. 0,5 – 1 %) redukovala bankovky z obehu dovedy, kým by aj v bankách stúpili úroky na 4 % a nastali normálne pomery. Rašínovi vytykal predovšetkým prípravu odluky bez hlbších ekonomických analýz.

Zvítavila však koncepcia ministra financií Rašína, pripravená v spolupráci s riaditeľmi významných pražských obchodných bánk. Jeho cieľom bolo vrátiť korunu predvojnovú hodnotu zadržaním podstatnej časti obeživa (pôvodne až 80 %) nútenou štátnou pôžičkou a daňou z prírastku majetku, ktorá mala silne postihnúť majetok získaný „nepoctivo“ za vojny. Rašín chcel vyvolať nedostatok obeživa a vydávať peniaze iba na podklade obchodného krytia. Svoj cieľ chcel

dosiahnuť za akúkoľvek cenu, bez ohľadu na vážne hospodárske problémy, ktoré jeho deflačná politika nakoniec naozaj vyvolala.

Rašínovu koncepciu odluky schválila vláda 28. decembra 1918 a parlament 25. februára 1919. Uskutočnila sa 3. – 12. marca 1919 okolovaním rakúsko-uhorských bankoviek a zadržaním polovice bankoviek predložených na kolkovanie formou nútenej štátnej pôžičky úročenej 1%. Za výmenu sa platilo 1% hodnoty kolkovaných bankoviek. Kolkovali sa bankovky 10 korún (K) vzor 1915, 20 K vzor 1913, 50 K vzor 1914, 100 K vzor 1912 a 1000 K vzor 1902. Bankovky po 1 a 2 koruny a všetky mince platili ďalej. Ostatné platné bankovky sa stiahli pri kolkovaní.

Predložených bolo 7,1 mld. korún, z toho 5,1 mld. od súkromných osôb. Zadržané hotovosti sa do výšky 250 korún (K) začali vracat ľuďom už 15. marca 1919. Do pol roka tak uvoľnili dovedna 815 mil. korún.

Súčasťou menovej odluky bola aj nostrifikácia vkladov a cenných papierov. Odlukou vznikla československá mena *de facto*. Jej vznik právne ukotvil zákon č. 187 z 10. apríla 1919, ktorý ako novú menovú jednotku uzákonil korunu československú (Kč), delenú na 100 halierov.

Po menovej odluke kurz Kč vzrástol. Kulminoval v máji 1919 na hodnote 34 švajčiarskych centimov. Neskôr prudko klesal, no vždy bol vyšší ako kurz rakúskej alebo maďarskej koruny. Rozdiel medzi hodnotou Kč a koruny v Poľsku, Maďarsku a Rakúsku a veľké množstvá nekolkovaných rakúsko-uhorských bankoviek v susedných štátoch viedli k rozsiahlemu falšovaniu kolkov a dovozu falošne okolovaných bankoviek zo zahraničia. Falšovanie malo, najmä v Maďarsku, aj iredentistické pozadie. Úradne zachytené falošne kolkované bankovky mali hodnotu 255 mil. Kč.

Na jar 1925 sa ukázalo, že deflačná politika má negatívny vplyv. Preto sa prešlo k stabilizačnej politike. Dr. Engliš sa 9. decembra 1925 stal ministrom financií a dostal príležitosť uskutočňovať svoju koncepciu, ktorú navrhoval už roku 1918. Jeho úsilie bolo v podmienkach povojnovej konjunktúry úspešné.

Nevydané obchodné platidlá
Zemskej banky Kráľovstva českého

Sbírka zákonů a nařízení státu československého.

Ročník 1915.

V Praze,

SILVERI TISKARNA

1915

1. Účelová povaha...
2. Účelová povaha...
3. Účelová povaha...
4. Účelová povaha...
5. Účelová povaha...

1. Účelová povaha...
2. Účelová povaha...
3. Účelová povaha...
4. Účelová povaha...
5. Účelová povaha...
6. Účelová povaha...
7. Účelová povaha...
8. Účelová povaha...
9. Účelová povaha...
10. Účelová povaha...

Budova ministerstva financí

Dr. A. Rašin zakázal Rakúsko-uhorskej banke lombardovať rakúsko-uhorské vojnové pôžičky

Sbírka zákonů a nařízení státu československého.

Číslo XVIII. Vydáno dne 21. čer. 1918.

1. Účelová povaha...
2. Účelová povaha...
3. Účelová povaha...
4. Účelová povaha...
5. Účelová povaha...
6. Účelová povaha...
7. Účelová povaha...
8. Účelová povaha...
9. Účelová povaha...
10. Účelová povaha...

Propagačný plagát Uhorskej diskontnej a devizovej banky

„Upisujeme vojnovú pôžičku. Naši občania doma - vojaci na fronte bránia vlasť.“

10 000 korun 1918, vydaná po rozpade monarchie na základe dohody vienského a budapeštianskeho vedenia Rakúsko-uhorskej banky. Na území ČSR minister financií A. Rašin zakázal jej obch.

Lepenie kolkov na bankovky a ich rozvoz

Bankovky s falošnými kolkami

Bankovky s pravými kolkami

Predmetom nostrifikácie v roku 1919 boli aj vklady na vkladných knižkách

Pomôcka na overovanie pravosti kolokov natlačených na 1000-korunáčkach

Nostrifikovali sa aj cudzie cenné papiere

Potvrdenia o zaplacení dávky dane z majetku

Rumunsko

Rakúsko-uhorská koruna v Rumunsku

Rumunsko dlho nechávalo rakúsko-uhorské bankovky obiehať na získanom území bez označenia. Obmedzilo sa len na vyhlásenie tohto územia za zvláštnu hospodársku oblasť a rámcovo určilo pomer hodnoty koruny a leu. Kolísal od 2 korún (tzv. vojenský kurz) do 3,30 koruny (tzv. železničný kurz) za 1 leu. Pasívne pritom prizeralo na prílev inflačného obeživa z Maďarska. Príčinou bolo zdĺhavé etapovité obsadzovanie získaného územia, nevyjasnený priebeh budúcich rumunsko-maďarských hraníc a špekulačné záujmy vysoko postavených osôb v Bukurešti.

Až v čase od 10. júna do 28. augusta 1919 nariadili označiť rakúsko-uhorské bankovky v hodnote 10 až 10 000 korún čiernou pečiatkou so štátnym znakom a textom ROMÂNIA TIMBRU SPECIAL (Rumunsko, zvláštna pečiatka). Označenie sa netýkalo 25- a 200-korunáčok. V Sedmohradsku, Krišane a Maramureši sa bankovky pečiatkovali na maďarskej strane bankovky, v Banáte a Bukovine na nemeckej strane bankovky. Zároveň sa oficiálne zjednotil kurz na úrovni 2 koruny za 1 leu. Opečiatkované bankovky ale neboli zákonným platidlom na ostatnom území Rumunska, kde ich kurz klesol na 4 – 5 korún za 1 leu.

Pečiatky boli variabilné a často nedbanlivo otláčené. Posudzovať pravosť odtlačkov a rozoznať falošne opečiatkované bankovky prepašované z cudziny bolo väčšinou vylúčené.

Počas obehu označených bankoviek sa rozširovali poplašné správy o začiatku ich výmeny za rumunské bankovky a o rôznych nevýhodných výmenných pomeroch, resp. o prípadnom zavedení osobitného režimu na výmenu 10 000-korunáčok s kurzom 8 korún za 1 leu. Za priamej účasti vysokopostavených a dobre informovaných osôb toto zneužívali špekulanti, ktorí od vystrašených vidiečanov vykupovali rakúsko-uhorské bankovky v pomere až 5 - 6 korún za 1 leu.

Zákon o menovej unifikácii vyhlásili 13. augusta 1920 a 19. augusta zverejnili pravidlá výmeny korún. Od 20. do 24. augusta mali fyzické osoby (hlavy rodiny alebo domácnosti) i právnické osoby na osobitných tlačivách ohlásiť vo výmenných strediskách v mieste svojho sídla, resp. trvalého bydliska sumy, ktoré predložila na výmenu. Na dedinách sa sumy hlásili ústne obecnej komisii (starosta, notár, pokladník, kňaz a jeden až dvaja gramotní obyvatelia), ktorá potom výmenu zabezpečila hromadne.

Na základe nahlásených súm dostali výmenné strediská dotáciu v rumunských bankovkách. Výmena sa začala 1. septembra o 8.00 hodine a trvala do 10. septembra do 18.00 hodiny. Menili sa iba nahlásené sumy a len občanom s trvalým pobytom v obvode strediska. Prechod medzi výmennými strediskami nebol možný.

Konečný výmenný pomer 2 koruny za 1 leu ministerstvo financií stanovilo až 30. augusta, po zistení množstva korún (8,5 mld. korún), ktoré sa bude meniť. Zároveň stanovilo, že zo súm nad 100 000 korún sa bude strhávať 5 % na úhradu nákladov na výmenu. 60 % predložených súm sa vyplácalo v hotovosti alebo v šekoch splatných kedykoľvek a 40 % v obligáciách splatných do 3 mesiacov. Podiel vyplácaný v hotovosti sa zakrúhľoval nadol na 100 lei. Rozdiel prirátali k podielu vyplácanému v obligáciách.

Zvláštnemu režimu podliehala výmena bankoviek v hodnote 10 000 korún. Tie sa spisovali podľa sérií a čísel a vydávalo sa za ne osobitné potvrdenie. O ich výmene rozhodovalo ministerstvo financií.

Nekorektné podmienky výmeny boli predmetom ostrej kritiky v parlamente, kde neúnosný stav s nevidanou aroganciou a cynizmom obhajoval minister financií Take Ionescu, osobne zapojený do špekulácií. Takmer 69 % celého objemu 8,7 miliárd vymenených korún patrilo len 150 osobám a ďalších 9 % len 7 150 osobám. Prítom 25 % objemu predložili na výmenu v Bukurešti, kde koruny vôbec neplatili. Takmer 78 % hotovosti teda predložilo 0,09 % dotknutého obyvateľstva. Naopak 5,3 milióna, t. j. 99,91 % obyvateľov pripojených území, predložilo na výmenu iba 22 % vymenenej hotovosti, t. j. asi 360 korún na osobu.

Príznačné je, že výmennú lehotu 10 000-korunáčok, ktoré sa do Rumunska očividne pašovali z Maďarska, predžili do februára 1921. Išlo pritom o bankovku vydanú až 19. decembra 1918 len na základe dohody viedenského a budapeštianskeho obchodného vedenia Rakúsko-uhorskej banky. Preto sa na ňu nevzťahovalo ani minimálne krytie vyplývajúce z nárokov nástupníckych štátov na podiel z likvidácie Rakúsko-uhorskej banky. Z toho dôvodu iné nástupnícke štáty jej obbeh na svojom území nedovolili.

Ferdinand I. (1914 – 1927) „Kráľ Rumunov“

Pravá pečiatka ROMÂNIA TIMBRU SPECIAL na maďarskej strane bankovky. Umiestnenie pečiatky zaužívané v Sedmohradsku.

2 koruny = 1 leu

Primitívny, ručne kreslený falzifikát pečiatky ROMÂNIA TIMBRU SPECIAL na nemeckej strane bankovky. Jej umiestnenie nasvedčuje, že falzifikát pochádza z Banátu alebo Bukoviny.

Poľsko

Rakúsko-uhorská koruna v Poľsku

Súčasne s menovými odklukami v Československu a Rakúsku zakázala poľská vláda 4. marca 1919 dovoz nemeckých, ruských a rakúsko-uhorských platidiel do Poľska. Zároveň minister financií Józef English navrhol zaviesť z hodnoty týchto platidiel 1% daň a znížiť ich obeh podobne ako pri menovej odluke v Československu. Zo zdanených súm nad 6 000 korún (alebo 5 000 mariek, resp. 2 400 rubľov) mal majiteľ dostať polovicu sumy v bankovkách označených pečiatkou s poľskou orlicou a textom PAŃSTWOWY PODATOK ZAPŁACONY (štátna daň zaplatená) a polovicu v pokladničných poukázkach splatných 1. novembra 1919. Návrh schválil 11. marca rozpočtový výbor a 26. marca aj snem s tým, že sumy do 3 600 korún (2 400 mariek a 1 500 rubľov) budú oslobodené od dane. Minister English však 4. apríla odstúpil. Jeho nástupca Stanisław Karpiński nariadenie 10. apríla zrušil a napriek odporu poslancov odmietol nasledovať československý príklad. Menové opatrenia z 10. apríla obmedzil iba na bezzubé nariadenie stiahnuť do 30. apríla 1919 rakúsko-uhorské 25- a 200-korunáčky. Ostatné rakúsko-uhorské bankovky ostali v obehu. Korunu však poľská vláda umelo znehodnocovala a okrádala obyvateľov získaných území.

Až 24. januára 1920 v Poľsku nariadili ich výmenu v pomere 100 korún za 70 poľských mariek. Výmena za poľské marky sa skončila 20. apríla 1920 na plebiscitnom území na Tešínsku.

V marci 1920 malo 100 poľských mariek reálnu hodnotu 78 – 80 rakúsko-uhorských korún alebo 33 – 35 českých korún. Keby sa bola výmena uskutočnila korektne, mali by obyvatelia bývalých rakúsko-uhorských území zaplatiť za 70 mariek namiesto 100 korún len 55 korún.

Inflácia v Poľsku

Oveľa viac ako výmena korún poškodila obyvateľov pripojených území neskôr hyperinflácia poľskej marky. V decembri 1918 stál americký dolár 9 poľských mariek, v decembri 1919 už 110, v decembri 1920 až 590 poľských mariek a v decembri 1923 dokonca 6,4 milióna poľských mariek. Keď 14. apríla 1924 nahradil poľskú marku zlotý, rovnal sa 1,8 milióna poľ-

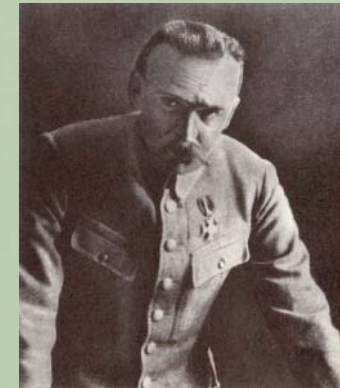
ských mariek. Jeho hodnota zodpovedala 6,5 vtedajších československých korún alebo zhruba 16 000 rakúskym korunám. Aj silne znehodnotená rakúska koruna mala teda v roku 1924 hodnotu asi 113 poľských mariek.

Prudká inflácia mala v Poľsku dve hlavné príčiny. Jednou boli náklady na vojnu so Sovietskym Ruskom, ktorú Poľsko vyprovokovalo (predstavovali 58% štátneho rozpočtu). Druhou bola povinnosť Poľska pripustiť na územiach získaných od Nemcka obeh nemeckej meny, ktorá sa od roku 1922 prepádala do hyperinflácie vyvolanej nemeckými finančnými kruhmi, aby sa Nemecko vyhlo povinnosti platiť vysoké reparácie. Tým sa nemecká inflácia prelievala do Poľska. Jej zhubný vplyv sa podarilo zastaviť až 21. decembra 1922 ukončením obehu nemeckých mariek v západnom Poľsku.

Poľské marky

Poľské marky vznikli ako okupačná mena, ktorú vydávala nemecká okupačná správa tzv. Varšavského generálneho gubernementu od 26. apríla 1917 prostredníctvom Poľskej krajskej úverovej pokladnice, zriadenej Nemcami 9. decembra 1916. Poľská marka sa rovnala nemeckej marke a formálne tiež obsahovala 0,2780 g zlata. Bola typickým nástrojom finančnej politiky Nemecka na územiach, ktoré za 1. svetovej vojny obsadilo. Nemecko tam týmto spôsobom vydávalo veľké množstvá de facto nekrytého obeživa bez toho, že by ohrozovalo vlastnú menu. Aby získalo podporu Poliakov pre svoje vojnové ciele, spojilo (v súčinnosti s Rakúsko-Uhorskom) vydanie poľských mariek s príslubom obnovy poľskej samostatnosti. Aby svojim sľubom dodalo ilúziu dôveryhodnosti, zobrazilo na okupačných platidlách dokonca poľský erb.

Poľsko, ktoré 11. novembra 1918 získalo samostatnosť, premenilo Poľskú krajskú úverovú pokladnicu na svoj provizórny emisný ústav. Poľské marky vyhlásilo 14. decembra 1918 za zákonné platidlá a začalo vydávať vlastné štátovky znejúce na túto menu. Zároveň ponechalo na získaných územiach v platnosti nemeckú, ruskú a rakúsko-uhorskú menu.

Maršál Józef Piłsudski (1867 – 1935)
tvorca obnoveného poľského štátu

100 korún = 70 złotych

Rakúsko

Rakúsko-uhorská koruna v Rakúsku

Pod tlakom vývoja v susedných štátoch sa Rakúsko 27. februára 1919 rozhodlo nostrifikovať na svojom území bankovky v hodnote 10 – 10 000 korún. Od 12. do 29. marca sa tieto bankovky menili za tie isté bankovky pretlačené červeným gilošovým štítkom s nápisom DEUTSCHÖSTERREICH (Nemecké Rakúsko). Pritom už 25. marca 1919 neoznačené bankovky prestali byť v Rakúsku zákonným platidlom. Dodatočne, 9. januára 1920, boli označené rovnakým, ale tmavozeleným štítkom aj 1- a 2-korunáčky. Hodnoty peňazí sa označenie nedotklo. Mnohí Rakúšania ho však považovali len za prechodné opatrenie a svoje peniaze si nevymenili. Viedlo ich k tomu aj to, že neoznačené bankovky mali spočiatku na burze v Zürichu vyšší kurz ako tie s pretlačou. Neskôr sa však tento pomer obrátil. Preto sa začali pretlače falšovať.

Politicky dezorientované vedenie Rakúsko-uhorskej banky dúfalo, že sa mu podarí obnoviť aspoň menovú úniu Rakúska, Maďarska a Československa. Jeho ilúzie ukončili zvesti o likvidácii Rakúsko-uhorskej banky, ktoré 2. júna 1919 priniesli rakúski zástupcovia z mierových rokovaní.

Rakúsko preživalo spoločenský a hospodársky šok z prehratej vojny. Prišlo o veľké prírodné bohatstvo a výrobný potenciál na stratených územiach. Úradnícky aparát ústredných orgánov rozľahlej ríše ostal bez práce. Štát ho musel živiť a zároveň sa starať o desaťtisíce utečencov. Víťazné mocnosti nútili Rakúsko platiť reparácie. Rakúska spoločnosť však neprecitla zo svojho imperiálneho sna – všetky ťažkosti považovala za prejav nevďaku a nedostatočného súcitu víťazov. Sociálno-demokratická vláda začala rozvíjať nákladný sociálny program. Výsledkom všetkého bola rastúca bieda. Politici videli východisko v pripojení – anschlussu – k Nemecku. Svoj zámer deklarovali aj názvom nového štátu – Nemecké Rakúsko (jeho používanie zakázala Saintgermainská mierová zmluva). Nemecko však malo vlastných ťažkostí dosť a rakúskej žiadosti (zatiaľ...) nevyhovelo.

Rakúsko-uhorská banka za tejto situácie pokračovala v inflačnej emisii bankoviek. Jej bankovky však dávno neboli bankovkami, ale de facto rakúskymi štátovkami. Zachovanie štatútu bankovky bolo len taktickým ťahom voči obyvateľstvu. Slovo bankovka totiž znelo lepšie ako štátovka zaťažená negatívnymi spomienkami z obdobia po prusko-rakúskej vojne. Rakúsko-uhorská banka na ich tlač prepožičala len svoje meno a infraštruktúru. Súčasne stroskotávali viaceré plány na potlačenie inflácie.

Až do jesene 1921 sa inflácia prejavovala poklesom kurzu rakúskej koruny, rastom cien a veľkým množstvom obeživa. Bankovky vyšších hodnôt (100 – 10 000 korún) sa spočiatku tlačili na oboch stranách s pôvodným obrazom a textom nemeckej strany bankovky. Neskôr sa zjednodušil obraz na rube a nakoniec aj samotná technika tlače. Až 26. a 28. januára 1922, po výraznom inflačnom skoku z novembra 1921, vydali dve nové bankovky s vysokou hodnotou 5000 a 50 000 korún. Koncom júla 1922 nahradili kvôli úspore papiera staršie bankovky po 1 – 1000 korunách technicky nenáročnými bankovkami malých rozmerov. 1- a 2-korunáčky mali medzi nimi už len symbolický význam. Ich hodnota v tom čase nepredstavovala ani 1/10 predvojnového haliera. Strácali funkciu platidla a ich prázdny rub začali ľudia využívať na písanie poznámok... Ďalší prudký prepád koruny v auguste 1922 si vynútil vydanie bankoviek v hodnote 100 000 a 500 000 korún (12. 8. a 26. 9. 1922). Vysokú hodnotu však mali len zdanlivo. Zodpovedala vtedajším 70, resp. 350 československých korún (Kč). Polmiliónová bankovka teda nemala ani hodnotu robotníckeho platu v Československu.

V jeseni 1922 sa však hodnota rakúskej koruny stabilizovala. Zaslúžil sa o to kancelár Ignaz Seipel. S československou podporou získal od Spoločnosti národov pôžičku 650 mil. dolárov na krytie meny za podmienky, že zredukuje úradnícky aparát o vyše 100 000 osôb a strpí dozor Spoločnosti národov nad rakúskym hospodárstvom. Na podporu stabilizácie vydali aj zlaté obchodné mince v hodnote 20 a 100 korún s parametrami predvojnových 20- a 100-korunákov. Nasledujúce dva roky potvrdili trvalosť stabilizácie. Preto v decembri 1924 padlo rozhodnutie zaviesť od 1. januára 1925 počítanie na šilingy a groše (1 šiling = 10 000 korún). Úlohu zlikvidovanej Rakúsko-uhorskej banky prevzala Rakúska národná banka založená 24. júla 1922. V roku 1924 vydala svoju prvú bankovku, 10 000-korunáčku, ktorá je zároveň poslednou rakúskou bankovkou znejúcou na koruny. Hoci už bolo jasné, že sa inflácia končí, vydali v roku 1924 ešte posledné mince znejúce na koruny – 100-, 200- a 1000-korunáky. Prvé dve sa svojimi parametrami zhodovali s predvojnovým 1- a 2-haliernikom. Obiehali až do začiatku 2. svetovej vojny. Korunové bankovky obiehali do roku 1929.

Dodatočné pečiatkovanie nariadené likvidátormi Rakúsko-uhorskej banky. Bankovky slúžili na výplatu starých kont.

Nostrifikácia vkladov na vkladných knižkách

ANMELDUNG VON GELDEINLAGEN

(Halbjährliche oder mit jedem Vierteljahr oder Einlageperiode bei vollständiger Einlageperiode, Sparkasse, Bank, Filiale, Kassen und sonstigen Kreditinstituten, Kreditinstituten oder Banken, die im Reichs- oder Landes- oder Provinzial-Verwaltungsbereich betriebl., mit Ausnahme der Sparkassen und Kreditanstalten, die mit Ausnahme der Sparkassen für den Reichs- oder Landes-Verwaltungsbereich bestimmt sind.)

Name (Vollname): *Anton Schindler*
 Wohnort: *Tschirren*
 Straße: *XX. Luchowgasse 12/17*
 Stadt: *Wien*
 Geburtsort: *Wien*
 Geburtsdatum: *11. März 1878*

Bestand der Einlagen:

Bestand der Einlagen:	Bestand der Einlagen:	Bestand der Einlagen:	Bestand der Einlagen:
zum 1. des Monats:	zum 1. des Monats:	zum 1. des Monats:	zum 1. des Monats:
1923:	1924:	1925:	1926:
	91128		2168.54

Unterschrift: *Anton Schindler*

Beim Anmelden der Einlagen ist die Einlageperiode anzugeben.

Bankovky z pokročilej fázy inflácie

Bankovky pretlačené červeným a tmavozeleným gilošovým štítkom s nápisom DEUTSCHÖSTEREICH

Najvyššie nominálne hodnoty 100 000 a 500 000 korún

Odzrazom nostrifikácie bolo vypustenie maďarskej strany bankoviek a jej náhrada stranou s nemeckým textom s rovnakým obrazom ako na líci, alebo s úplne novým zjednodušeným obrazom

Prvá bankovka Rakúskej národnej banky a zároveň posledná bankovka s hodnotou vyjadrenou v korunách, pretlačená hodnotou v novej šilingovej mene

Dobová karikatúra novovzniknutej šilingovej meny

Maďarsko

Rakúsko-uhorská koruna v Maďarsku

Podmienky na vývoj meny v samostatnom Maďarsku boli veľmi podobné ako v Rakúsku, pričom aj po rozpade monarchie oba hlavné ústavy Rakúsko-uhorskej banky úzko spolupracovali. Viedenská centrála poskytovala Maďarsku úvery a po vzniku Maďarskej národnej banky v nej pôsobili rakúski odborníci. Veľmi podobné bolo aj konečné znehodnotenie meny v oboch krajinách. V Maďarsku sa však hyperinflácia dostavila o rok neskôr a s rovnakým oneskorením sa podarilo aj menu stabilizovať.

Inflačná politika oboch hlavných ústavov Rakúsko-uhorskej banky vyžadovala veľké množstvo obeživa. Budapešťiansky ústav sa to pokúsil vyriešiť 3. novembra 1918 vydaním 200-korunáčky podľa vlastného návrhu. O hodinu ju ale na zárok z Viedne stiahol. Viedenský ústav potom obvinil iniciátora jej vydania vládneho komisaára Lajosa Becka z falšovania peňazí. Keďže kapacita viedenskej tlačiarne bankoviek nestačila, poskytol viedenský ústav budapešťianskemu ústavu tlačové formy na technicky nenáročných 1-, 2-, 25- a 200-korunových bankovkách. S ich pomocou vytlačili zvláštnu emisiu 200-korunáčky vydanú 7. novembra 1918. Tú viedenský ústav uznal za legálnu.

Károlyiho vláda o prípadnej menovej odluke Maďarska rokovala, no dospela k záveru, že z jej hľadiska nie je potrebná a naopak sa pokúšala dohodnúť s Nemeckým Rakúskom o spoločnom postupe a vzájomnom uznaní platieb. Rakúska strana tento návrh neprijala a 11. februára 1919 rozhodla o uskutočnení jednostrannej odľuky, ktorú fyzicky vykonala 12. až 19. marca 1919. V tejto situácii Károlyiho vláda začala tiež pripravovať odľuku. Pôvodne sa mala uskutočniť 10. marca, no nakoniec jej vykonanie odložili, lebo tlačiareň bankoviek Rakúsko-uhorskej banky mala na výmenu dodať nové bankovky. Vláda len vyzvala obyvateľov, aby na uľahčenie výmeny uložili svoje hotovosti do Poštovej sporiteľne. Ešte 20. marca 1919, deň pred svojou demisiou, Károlyiho vláda rokovala o výrobe strojov na pretlačenie bankoviek.

Maďarská bolševická vláda prípravu odľuky zastavila a namiesto označenia obeživa plánovala vydať úplne nové. Dňa 16. mája 1919 poverila funkciou emisného ústavu Poštovú sporiteľňu a jej prostredníctvom začala vydávať vlastné štátovky. V emisnej činnosti Poštová sporiteľňa

pokračovala aj krátko po porážke revolúcie. Bolševická vláda plánovala vybudovať menu krytú zlatom. Mala pripravené aj výtvarne a tematicky veľmi zaujímavé návrhy mincí a bankoviek. Svoje emisné zábery však nemala čas uskutočniť. Počas svojej existencie, avšak bez súhlasu z Viedne, vytlačila pomocou požičaných foriem rakúsko-uhorské bankovky v hodnotách 1, 2, 25 a 200 korún v celkovej hodnote 3,72 miliardy korún. Koncom jari 1919 nimi financovala obranu proti zahraničnej intervencii. Vo Viedni ich ale vyhlásili za falzifikáty a Maďarsko za ne po potlačení revolúcie muselo zaplatiť náhradu. Majitelia za ne dostali len 20 % nominálnej hodnoty.

Neoznačené rakúsko-uhorské bankovky v Maďarsku platili stále. Len na okrajových územiach obsadených francúzskou armádou ich v malom rozsahu označovali miestne vojenské alebo civilné orgány. Celoštátne oficiálne označenie obeživa v Maďarsku uskutočnila až po potlačení revolúcie vláda admirála Hortyho 18. – 27. marca 1920, s predĺžením výmennej lehoty do 11. apríla. Maďarsko sa tak stalo posledným štátom, ktorý na svojom území označil rakúsko-uhorské bankovky. Pri označení dočasne zadržali polovicu z predložených hotovostí, podobne ako v Československu v marci 1919.

Dňa 1. augusta 1921 prevzal úlohu emisnej inštitúcie Štátny cedulový ústav riadený Ministerstvom financií. Vydal nové štátovky vzoru 1920 v hodnote 1 – 10 000 korún a nahradil nimi rakúsko-uhorské bankovky. S takouto hodnotovou sústavou, podobne ako v Rakúsku, vystačil peňažný obeh napriek inflácii až do roku 1922, keď bolo potrebné vydať 25 000-korunáčku. V roku 1923, teda o rok neskôr ako v Rakúsku, sa rozbehla hyperinflácia, ktorá si vynútila vydanie nových štátoviek vzoru 1923 s podobným obrazom, ale menších rozmerov a s prevahou vysokých hodnôt 100 – 1 000 000 korún. V roku 1924 sa podarilo maďarskú korunu stabilizovať. Vďaka tomu bolo možné prikráčať k denominácii meny v pomere 12 500 : 1 a zákonným článkom XXXV z 21. novembra 1925 zaviesť novú menovú jednotku pengő deleníu na 100 fillérov (halierov).

Štátovky vzoru 1920 vydané Cedulovým ústavom Ministerstva financií Maďarska – emisnej inštitúcie zriadenej podľa československého vzoru

V roku 1923 v dôsledku vrcholajúcej inflácie boli vydané bankovky menších rozmerov a vysokých nominálnych hodnôt

Béla Kun najvyšší predstaviteľ Maďarskej republiky rád

„Biele peniaze“, bankovky v hodnote 25 a 200 korún vytlačené z originálnych tlačových foriem boľševickou vládou bez súhlasu vietského ústredia Rakúsko-uhorskej banky

Po stabilizácii meny bola zavedená nová menová jednotka pengő v pomere 12 500 korún = 1 pengő. Štátovky korunových hodnôt boli preťačené zodpovedajúcou hodnotou v pengő

12 500 korún = 1 pengő

Admirál Horthy vstupuje 16. novembra 1919 po porážke revolúcie do Budapešti

Poukážky Maďarskej poštovej sporiteľne, ktorá počas Maďarskej republiky rád prevzala úlohu emisného ústavu

V roku 1926 boli vydané definitívne maďarské platidlá – bankovky Maďarskej národnej banky

Poukážky Maďarskej poštovej sporiteľne, ktorá pokračovala v emisnej činnosti niekoľko mesiacov po potlačení revolúcie

Maďarsko bolo posledným štátom, ktorý nostrifikoval bankovky Rakúsko-uhorskej banky

Budova Maďarskej národnej banky

Súčasťou prechodu na pengő bolo aj vyznačenie menovitej hodnoty cenných papierov v novej mene

Sovietske Rusko / ZSSR

Ruská mena do prvej svetovej vojny

Prvá svetová vojna narušila ruskú menu oveľa viac ako meny iných štátov zapojených do konfliktu. Už v druhej polovici roku 1916 sa v Rusku začal rozpadáť jednotný trh. Zatiaľ čo iné štáty, napr. Nemecko, prechodom na obrannú stratégiu zmierňovali následky vojny, Rusko roku 1917 pripravovalo ofenzívu. Pritom spojenci mu z obáv z nestability dočasnej vlády odmietli poskytovať úvery. Rozdiel v hospodárskej situácii vynikol práve roku 1917, keď index cien oproti roku 1913 vzrástol od januára do decembra z 294 % na 1 545 %. Bolševická revolúcia a občianska vojna uvrhli menu do nepredstaviteľného chaosu. Okrajové územia sa odtrhli a zavádzali vlastné meny. Samotné Rusko sa rozpadlo na viacero menových teritórií bez vymedzených hraníc a možnosti účinne riadiť peňažný obeh. Snaha zachovať elementár-

ne funkcie hospodárstva aspoň v lokálnom meradle viedla k vydaniu nesmierneho množstva núdzových platidiel. Menový rozvrat pritom prehlbovali obe súperiace strany. Iba v severnom Rusku sa s anglickou pomocou podarilo menové pomery dočasne stabilizovať.

Situáciu v Sovietskom Rusku zhoršila snaha bolševikov zrušiť peniaze ako také. Uskutočňovanie ich chimér zastavil až kolaps pokusov poskytovať obyvateľom miest tovar zadarmo alebo formou prídeltov, ako aj stroskotanie snáh vytvoriť systém administratívne stanovených koeficientov na porovnávanie hodnoty dodávok surovín a výrobkov medzi podnikmi. Jediným fungujúcim trhom bol čierny trh, pričom hodnota peňazí klesla v roku 1920 na 1 % ich hodnoty z roku 1917.

N. N. Kutler (1859 – 1924)
autor menovej reformy 1922 – 1924

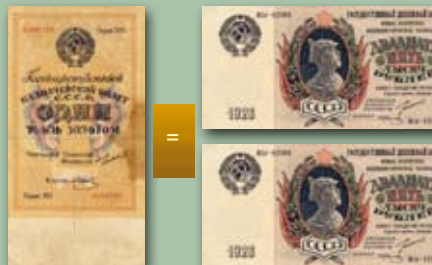
Bankovky v novej menovej jednotke – červenec z roku 1922

= 10 000 rubľov všetkých starších vzorov

1 rubel' vzoru 1923
= 100 rubľov vzoru 1922
= 1 milión rubľov všetkých starších vzorov

1 zlatý rubel' vzoru 1924
= 50 000 rubľov vzoru 1923
= 5 000 000 rubľov vzoru 1922
= 50 000 000 000 rubľov všetkých starších vzorov

Drobné papierové peniaze vzoru 1924

Papierové ruble – sovnzaky – vzoru 1922

Menová reforma 1922 – 1924

Potreba obnoviť výrobu a chod hospodárstva nakoniec viedla roku 1921 k opusteniu pôvodných, ideologicky motivovaných predstáv a k prechodu na tzv. novú ekonomickú politiku (NEP), ktorá pripúšťala súkromné podnikanie pod štátnym dozorom, voľný trh a predpokladala aj zahraničnú pomoc a investície. To však nebolo možné bez pevnej meny.

Kľúčovú úlohu pri vypracúvaní koncepcie menovej reformy však nemali bolševickí ekonómovia, ale bývalý vysoký cársky úradník na ministerstve financií a neskôr minister poľnohospodárstva Nikolaj Nikolajevič Kutler. Počas príprav reformy ho však trikrát uväznili...

Jeho cieľom bolo zaviesť pevnú menu čo najrýchlejšie. Musel však ustúpiť snahe bolševickej vlády kryť inflačnou emisiou deficitné hospodárstvo a pripustiť súbežný obeh nových hodnotných peňazí so starými, rýchlo strácajúcimi hodnotu. Menová reforma preto prebehla v dvoch fázach.

V prvej založili 12. októbra 1921 Štátnu banku RSFSR (Gosbank), ktorá získala 11. októbra 1922 právo vydávať bankovky. Dňa 26. októbra 1922 zaviedli novú menovú jednotku – červonec s obsahom 7,74234 g čistého zlata, t. j. rovnakým ako cárska zlatá 10-rubľová minca, tzv. imperiál z rokov 1898 – 1911. V novembri 1922 a januári 1923 vydala Štátna banka v malom množstve bankovky po 1 – 25 červoncoch. Bankovky boli spočiatku kryté z 25 % zlatom. Neskôr mali byť voľne zameniteľné za zlaté mince. Obiehali súbežne so stále sa znehodnocujúcim papierovým rubľom a postupne ho vytlačali z obehu. Kurz červonca v papierových rubľoch denne vyhlasovala Štátna banka. Zabezpečovala tým jeho stálu hodnotu. Keďže hodnota červonca bola pre bežné platby privyso-

ká, zaviedli v roku 1923 menšiu jednotku – zlatý rubel' – rovný 1/10 červonca, resp. 1 predvojnovému rubľu. Reálne však zlatý rubel' obiehal len ako tzv. transportné certifikáty v hodnote 5 rubľov.

Na uľahčenie počítania v starých znehodnotených rubľoch a zjednodušenie skladby obeživa sa uskutočnili dve denominácie rubľa. Pri prvej, 3. novembra 1921, sa menili staré platidlá za nové v pomere 10 000 : 1. Výmena trvala do 1. októbra 1922. O tri týždne, 24. októbra 1922, vyhlásili ďalšiu denomináciu papierového rubľa v pomere 100 : 1.

Druhá fáza reformy sa začala 14. februára 1924. Vláda sa rozhodla ukončiť emisiu papierových rubľov vzoru 1923 a 10. marca stanovila pevný kurz 50 000 rubľov za jeden zlatý rubel'. Zlatý rubel' sa teda rovnal 50 miliardám znehodnotených papierových rubľov z konca prvej svetovej vojny. Emisia papierových rubľov sa skončila 25. marca 1924, 10. mája prestali byť zákonným platidlom a 31. mája sa skončila aj ich výmena za nové peniaze.

Zlaté ruble boli vydané ako štátovky v hodnotách 1, 3 a 5 rubľov a ako strieborné mince. Mince mali rovnaké technické parametre ako cárske mince a napodobňovali aj ich vzhľad. Ruble a polruble boli plnohodnotné. Obsahovali 18, resp. 9 g rýdzeho striebra. 10-, 15- a 20-kopejky mali polovičný obsah striebra, než by zodpovedalo ich hodnote. Drobnejšie mince boli medené.

Štátovky nemali zlaté krytie, ale ich emisia nesmela prekročiť 50 % hodnoty červoncov v obehu. Červonec mal spočiatku vysokú kúpnu silu. Do mája 1923 prevyšoval dokonca hodnotu predvojnových 10 rubľov. Do februára 1924 však jeho hodnota klesla na 7 predvojnových rubľov. V rokoch 1925 – 1926 sa stal medzinárodne uznávanou voľne zameniteľnou valutou.

Koniec NEP-u a sovietska mena

Svoje postavenie si červonec udržal len dva roky. Emisia štátoviek začala mať inflačnú povahu, pôvodný kontingent emisie štátoviek zvýšili na 70 % a napokon na 100 % hodnoty obiehajúcich červoncov. Predpísané krytie peňazí tak kleslo na polovicu. Prísľub voľnej zameniteľnosti za zlaté mince nebol dodržaný, zlaté červoncové mince sa nikdy nedostali do obehu.

V roku 1926 zakázali vývoz bankoviek do zahraničia a v roku 1928 aj ich dovoz späť do ZSSR. Zároveň likvidovali vnútorný voľný trh s valutami. Tým sa červonec stal len vnútornou papierovou menou.

Rast objemu obeživa prevýšil rast výroby. Výrobné prostriedky boli zastarané a vyžadovali obnovu a investície. Regulované alebo umelo znižované ceny sa čoraz viac vzdalovali od trhových cien – roku 1925 o 11 %, roku 1926 o 71 % a roku 1928 o 87 %. Úradne stanovené ceny znižovali rentabilitu podnikov a odrádzali roľníkov od predaja svojich výrobkov. Roku 1928 vyvolali nedostatok potravín a prudký rast voľne stanovovaných trhových cien.

Devastujúce následky malo tempo industrializácie. Presahovalo ekonomické i ľudské zdroje krajiny. Industrializáciu financovala otrocká práca obetí represii, inflačná emisia peňazí a export surovín a poľnohospodárskych výrobkov. Násilná kolektivizácia poľnohospodárstva pritom znížila výrobu potravín natoľko, že roku 1929 museli obnoviť prídelový systém.

Poruchy zásobovania a spôsoby ich riešenia nadobudli bizarné podoby. Ceny potravín na kolchozných trhoch dosiahli 15-násobok úradných

cien na viazanom trhu. Ceny tovaru v štátnych obchodoch vzrástli v roku 1932 o 80 až 270 %. Štát opäť násilne zabavoval roľníkom obilie vrátane osiva a na Ukrajine umelo vyvolal hladomor.

Pre cudzincov pracujúcich v ZSSR musel zriadiť osobitnú zásobovaciu sieť – INSNAB (na lístky, za sovietsku menu) a TORGGIN (za valuty a zlato).

Akútny nedostatok potravín cynicky zneužíval štát na to, aby prostredníctvom relatívne dobre zásobeného TORGGIN-u získal aj zlato a valuty ukrývané obyvateľstvom alebo zaslané na ich žiadosť príbuznými zo zahraničia. Nakupoval za ne zariadenia pre budované priemyselné podniky. Hotovosť v rukách obyvateľstva, ktoré žilo na hranici existenčného minima, ďalej odčerpával nútene upisovanými pôžičkami rozvoja národného hospodárstva. Opäť sa objavili aj úvahy o zrušení peňazí.

Zlepšenie nastalo až v roku 1935 – 1. februára zrušili prídely na chlieb a 1. októbra na ostatné potraviny. Neskôr 19. júla 1937 rubel' viazali na americký dolár v pomere 5,30 rubľa za 1 dolár. Z toho vyplynul nový zlatý obsah rubľa – 0,167674 g. Znamenal devalváciu na 21 % pôvodného zlatého obsahu. Devalvácia približne zodpovedala nárastu obeživa, ktoré v rokoch 1929 – 1934 vzrástlo päťkrát.

Peniazom sa však ich prirodzená funkcia vrátila len čiastočne. Krajinu rozdelili do siedmich pásiem, v ktorých platili iné ceny a iné mzdové tarify. Rozdiely medzi nimi boli až dvojnásobné. Peniaze mali inú hodnotu aj v rukách rôznych skupín viac alebo menej privilegovaných osôb. Výrazne vyššie ceny – o 30 až 50 % – boli v lepšie zásobovaných, tzv. ukázkových obchodoch.

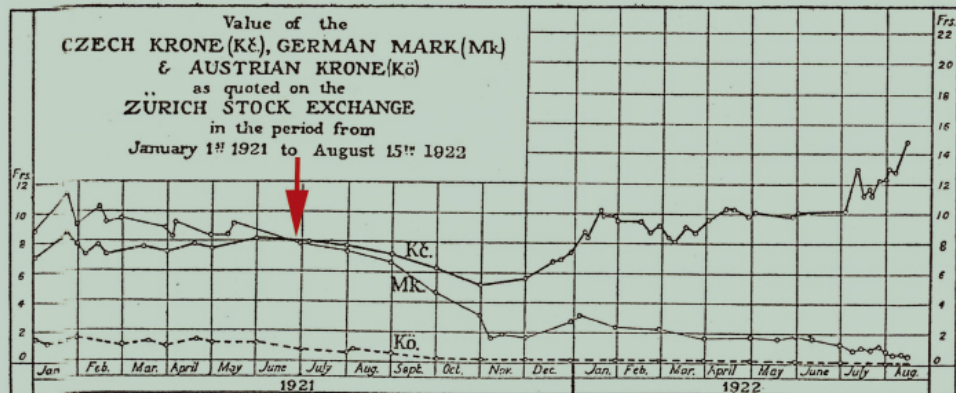
Štátovky v hodnote 3 a 5 rubľov z roku 1924

Nemecko 1918 – 1924

Núdzové platidlá nemeckých miest z rokov 1918 – 1923

Nemecko 1918 – 1924

Nemecko si počas prvej svetovej vojny pomerne úspešne chránilo svoju menu pred znehodnotením. Pomáhal mu v tom jeho hospodársky potenciál a intenzívna exploatacia okupovaných území (Rumunsko, Poľsko, Pobaltie, Ukrajina, Bielorusko) pomocou emisie osobitných okupačných mien. Po vojne síce hodnota jeho meny klesala, ale pokles bol až do prelomu júna a júla 1921 presne rovnaký ako pokles československej koruny, ktorá práve krátko predtým prešla – v dobrom i v zlom – „ozdravnou kúrou“ Rašínovej menovej reformy. K hlbokému prepadu došlo až v lete 1921 po tom, ako sa ukázalo, že Nemecko nie je schopné splácať rozsiahle vojnové reparácie uložené Versaillskou mierovou zmluvou z 28. júna 1919, ani sa postarať o demobilizovaných vojakov, ktorí ostali bez spoločenského uplatnenia.

Hospodárske kruhy Nemecka preto umelo rozpúťali infláciu, ktorá mala presvedčiť víťazné mocnosti o nevyožiteľnosti ich nárokov.

Obetovali tomu majetky chudobných i stredných vrstiev nemeckej spoločnosti a ďalej prehĺbili krízu, ktorou Nemecko prechádzalo.

Hodnota marky klesla roku 1923 na 4,2 mld. mariek za 1 USD (1 USD = 33 Kč). Pritom ešte v lete 1921 sa 1 marka rovnala 1 československej korune!

Bankovky dosahovali roku 1922 desaťtisícové hodnoty, v lete 1923 miliónové, v jeseni 1923 miliardové a v novembri 1923 už biliónové.

Po viacerých pokusoch o stabilizáciu meny sa v októbri 1923 podarilo zavedenie súbežnej meny – rentovej (dôchodkovej) marky krytej hodnotou nemeckých priemyselných podnikov. Jej hodnota sa rovnala 1 biliónu inflačných mariek. Roku 1924 bola reformovaná Ríšska banka, ktorá vydala novú menu – ríšsku marku – rovnú jednej rentovej marke. Obe meny v tomto pomere obiehali až do menovej reformy v júni 1948.

Nemecké bankovky z obdobia pokročilej inflácie

1 bilión mariek = 1 rentová marka = 1 ríšska marka

Nemecké bankovky z obdobia vrcholajúcej inflácie

Bankovky Nemeckej dôchodkovej banky z roku 1923

Nemecké marky z počiatku inflácie

Bankovky Ríšskej banky – vzor 1924

